

АДАПТАЦІЯ НОРМ НАЦІОНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОСТАНОВКА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНІ

Дослідження проблем адаптації норм національного кримінально-процесуального права до права Європейського Союзу (далі — ЄС) обумовлено науковими та практичними завданнями щодо реформування кримінально-процесуального законодавства та правозастосовної діяльності з характерною для України орієнтацією на європейські та міжнародні стандарти ведення кримінального судочинства та загальнолюдські правові цінності.

З точки зору методології постановки і дослідження будь-якої проблеми, в тому числі і проблеми адаптації норм національного кримінально-процесуального права до права ЄС, слід враховувати наступні положення: *по-перше*, взаємозв'язок понять «проблема» та «проблемна ситуація». Постановку проблеми визначає проблемна ситуація, суть якої складає протиріччя між визначеною ціллю та засобами її досягнення. *По-друге*, необхідно визначити проблему сферу існування проблемної ситуації. Вона може існувати в будь-якому виді людської діяльності: як в теорії, так і на практиці. *По-третє*, оскільки проблемні ситуації є неоднорідними в інформаційно-пізнавальному аспекті, то для їх вирішення в одних випадках достатньо постановки та формулюванні проблеми, в інших — завдань, але в найбільш поширених випадках, і проблем і завдань [1].

Проблемні ситуації *теоретичного характеру* обумовлюються тим, що існують протиріччя між метою та засобами дослідження процесу адаптації норм національного кримінально-процесуального права до права ЄС. Метою є формування сучасної теоретичної концепції адаптації норм національного кримінально-процесуального права до права ЄС. А засобами досягнення вказаної цілі виступають існуючі теоретичні знання (поняття, визначення, концепції, класифікації, методологічна база та ін.) щодо процесу адаптації норм національного кримінально-процесуального права до права ЄС. Протиріччя, що виникають між даними елементами (метою і засобами), приводять до появи в пізнавальній діяльності проблемних ситуацій теоретичного характеру, які в найбільш узагальненому вигляді можуть бути представлені у формах недосконалості, недостатності існуючого знання для досягнення вказаної мети. Зазначимо, що мова йде не про всю сукупність відповідних знань, а лише про її фрагменти.

Недосконалість теоретичних положень щодо процесу адаптації норм національного кримінально-процесуального права до права ЄС обумовлена тим, що дана проблематика почала досліджуватися відносно недавно. Так, прийнявши рішення про асоціативне членство в ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання щодо адапта-

ції національного законодавства до норм законодавства ЄС. Вперше сфери адаптації були визначені статтею 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та державами-членами ЄС ще в червні 1994 року. Проте зазначена угода вступила в силу лише в березні 1998 року. Саме цю дату прийнято вважати початком процесу адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Недостатність теоретичних розробок проблем адаптації норм національного кримінально-процесуального права до права ЄС обумовлена появою а) нових правових норм, інститутів, які не мають належного теоретичного обґрунтування; б) нових теоретичних положень без відповідного аналізу історичних зв'язків в системі існуючого кримінально-процесуального знання. Сучасний стан розробки теоретичних положень процесу адаптації ще не відповідає проблемам практики, спостерігається фрагментарність, дискусійність та невизначеність її основних положень.

У практичному аспекті процесу адаптації норм національного кримінально-процесуального права до права ЄС метою є стан (режим) реалізації європейських стандартів ведення кримінального судочинства, а національне кримінально-процесуальне законодавство, яке відповідає європейським стандартам ведення кримінального судочинства — засоби досягнення даної мети. Невідповідність між цими елементами виражається в недосконалості, недостатності існуючих засобів для досягнення мети, які спостерігаються як у самому кримінально-процесуальному законодавстві (а), так і в практиці його застосування (б).

Так, у першому випадку (а) мається на увазі відсутність достатнього правового забезпечення європейських стандартів провадження у кримінальній справі, нечітке колізейне викладення кримінально-процесуальних норм. У другому (б) випадку мова йде, переважно, про недосконалість, недостатність умов та гарантій реалізації європейських стандартів

кримінально-процесуальної діяльності, недостатність практичних рекомендацій щодо міжнародного співробітництва.

Слід зазначити, що активізація євроінтеграційних зусиль України в 2002 році [2] та відверто песимістична реакція на них з боку офіційного Брюсселя [3] мають бути осмислені з точки зору адекватної оцінки та врахування у майбутньому об'єктивних змін в ЄС, які пов'язані з безпрецедентним розширенням Євросоюзу, а також спонукати до критичної оцінки ефективності створеного в Україні інституційного механізму інтеграції. Нині створені спеціальні органи: Державна Рада з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України; Національна Рада з питань адаптації законодавства України до законодавства ЄС; Міжвідомча координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

З огляду на досвід країн Центральної та Східної Європи необхідним є створення в Україні спеціальної державної установи, покликаної здійснювати всебічне (насамперед, науково-аналітичне) забезпечення процесу адаптації на експертному рівні, а саме Центру перекладів актів європейського права при Міністерстві юстиції України.

Завершуючи загальний огляд проблемних ситуацій адаптації норм національного кримінально-процесуального права до права ЄС, слід відзначити актуальність та необхідність подальшої теоретичної розробки даної проблеми. Для усунення проблемних ситуацій практичного характеру вважаємо за необхідне враховувати наступне: а) відомий існуючий стан проблемної ситуації у сфері реалізації європейських стандартів провадження у кримінальній справі, інформація, що надана в наукових дослідженнях, узагальненнях матеріалів судової та прокурорсько-слідчої практики; б) існує чітке уявлення про бажаний результат (мету), яким є режим реалізації європейських стандартів провадження у кримінальній справі, відповідність національного галузевого законодав-

ства європейським стандартам здійснення правосуддя і захисту прав людини в кримінальному судочинстві (на даний час прийнято Закон України «Про ратифікацію угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» від 10.11.1994 р., Закон України «Про Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС» від 21.11.2002 р. Для реалізації Концепції адаптації України до законодавства ЄС, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 16.08.1999 р. № 1496, за ініціативою Міністерства юстиції прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 16.05.2002 р. № 629 «Про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 р. №731»); в) в розпорядженні законодавця є процедури переходу від існуючого (проблемного) стану до бажаного. Остання обставина припускає наявність теоретичного забезпечення законотворчої діяльності. Таким фундаментом повинна виступати сучасна теоретична модель адаптації норм національного кримінально-процесуального права до права ЄС, створення якої потребує як перегляду існуючого знання відповідно до сучасних позицій в юридичній науці, так і отримання нового знання.

У Концепції адаптації України до законодавства ЄС передбачено, що «для забезпечення приблизної адекватності законодавства України і законодавства ЄС у процесі провадження нормотворчої діяльності враховуватимуться основні положення актів законодавства ЄС настільки, наскільки це доцільно для України з огляду на економічні, політичні та соціальні наслідки прийняття відповідних правових норм, адаптованих до законодавства Європейського Союзу» [4].

Потреба законодавця та судової і слідчої практики щодо вирішення проблемних ситуацій в аспекті реалізації європейських стандартів кримінально-процесуальної діяльності призводить до постановки як відповідних конкретних завдань, так і

загальної проблеми. У попередньому варіанті вона може бути сформульована як запит на створення сучасної цілісної теоретичної концепції адаптації норм національного кримінально-процесуального права до права ЄС, що відображає системно-структурну природу об'єкта.

Таким чином, вважаємо, що наведені положення повинні виступити орієнтиром у послідовному дослідженні проблем адаптації норм національного кримінально-процесуального права до права ЄС, та складати методологічну базу дослідження та формування концептуального знання про процес адаптації норм національного кримінально-процесуального права до права Європейського Союзу.

Список використаної літератури:

1. Більш детально про методологію постановки та дослідження наукової проблеми див.: Берков В.Ф. Структура и генезис научной проблемы. — Минск, 1983; Никифоров В.Е., Проблемная ситуация и проблема: генезис, структура. — Рига, 1988; Кузин Ф.А., Диссертация: методика написания. Правила оформления. Порядок защиты. Практическое пособие для докторантов, аспирантов и магистров — М.: «Ось-89», 2000.

2. Піками цієї активізації стали: Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір України. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002—2011 рр.», створення комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, Звернення Верховної Ради України до парламентів, урядів та громадськості держав-членів Європейського Союзу, прийняття Верховною радою України Закону України «Про Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС».

3. Див., напр., заяву Голови Єврокомісії Романо Проді щодо того, що Україна, можливо, ніколи не стане членом ЄС, озвучену в жовтні 2002 року.

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського

Союзу» від 16.08.1999 р. № 1496 / / Офіційний вісник України. — 1999. — № 33.

*А.В. ХРАПАЧЕВСЬКА,
аспірантка
(Академія адвокатури України)*

ПРОБЛЕМА ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

Актуальність теми доповіді визначається тим впливом, що може мати помилка на притягнення особи до кримінальної відповідальності і на призначення покарання, а виходить, — і на забезпечення її статусу як громадянина правової держави.

Конституція України дає реальну можливість побудови правової держави. У тому числі вона гарантує пріоритетне забезпечення прав особистості, охорону свобод людини, її честі і достоїнства. У зв'язку із цим більш ніж актуальною є проблема вдосконалення кримінального законодавства. Необхідність приведення національного законодавства у відповідність із міжнародним, із загальними вимогами охорони прав і свобод людини, власності, правопорядку є невід'ємною умовою становлення України як повноправного члена світового демократичного співтовариства.

Вчення про помилку в кримінальному праві як обставини, що може виключити винність діяння, змінити форму вини суб'єкта, усунути наявність обтяжуючих обставин, бути підставою для визнання

скоєного діяння замахом на злочин або ж взагалі не зробити ніякого впливу на відповідальність суб'єкта, є невід'ємним інститутом демократії й правової держави. Його слід законодавчо закріпити з метою наявності реальної можливості у особи, що скоїла суспільно небезпечне діяння, понести кримінальну відповідальність і покарання на підставі принципів законності, індивідуалізації покарання й суб'єктивного обвинувачення. Останній означає ставлення в вину тільки того, що охоплювалося свідомістю суб'єкта при готуванні до злочину і у момент його безпосереднього здійснення.

Нині діючий КК України не містить норми, що регламентує застосування положень про помилку при притягненні особи до кримінальної відповідальності і призначенні покарання, хоча проблема помилки в кримінальному праві досліджується вітчизняною наукою вже протягом півтора століття, і в історії кримінального права відомий період, коли положення про помилку були закріплені у вітчизня-